

МЕТОДОЛОГІЯ, ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 352.07(477)(091)

В. В. Заблоцький

доктор наук з державного управління, доцент
ДЗ "Луганський національний університет імені Тараса Шевченка"

ІСТОРИЧНІ КОРЕНІ ЗАРОДЖЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Статтю присвячено дослідженню державно-управлінських традицій давньослов'янських племен та їх трансформації під впливом Візантійської імперії. Розкрито процеси формування української держави та еволюції українського суспільства. Визначено передумови розвитку України як незалежної держави з позиції аргументації та обґрунтування самої ідеї національного державотворення з урахуванням традицій, притаманних як давньоруським державним формуванням, так і тим, що утворювалися на теренах України пізніше. Висвітлено еволюційні процеси формування української держави, які є певним різновидом соціальної еволюції суспільства, в межах якої здійснювалися грандіозні зміни, що мали важливий вплив на хід історичного процесу вітчизняного державотворення.

Ключові слова: державно-управлінська традиція, державність.

I. Вступ

На початку ХХ ст. українські вчені й публіцисти доклали чимало зусиль для того, щоб обґрунтувати, аргументувати й довести не тільки опонентам, а, насамперед, українському суспільству факт існування історичних свідоцтв щодо ролі в європейській історії державотворення українських державних формувань.

Треба зазначити, що наприкінці ХХ ст. ідея становлення української незалежності стала фактом тільки через те, що інші шляхи вже не розглядалися. Один із засновників теорії інтегрального націоналізму Д. Донцов (1883–1973) не бачив жодних "реальних фактів", наслідків тієї політичної та духовної катастрофи, яка трапилася з ідеєю українського державотворення впродовж останніх трьохсот років, виходячи з єдиного актуального принципу: важливо не те, що є насправді; має значення тільки те, що має бути. Ця віра у майбутнє своєї нації стала реальною запорукою перемоги [6, с. 16].

Аналіз наукових праць і досліджень історичних коренів самобутності української державницької думки свідчить про існування певної кількості публікацій, насамперед, таких науковців, як М. Котляр, В. Кремінь, Ю. Мирошніченко, П. Петровський, В. Шевчук та ін. Проте важко не помітити існування суттєвих неузгодженостей і різночитань у вітчизняній і зарубіжній історіографії та нау-

ці державного управління щодо визначення передумов для розвитку України як незалежної держави з позиції аргументації та обґрунтування ідеї національного державотворення з урахуванням протодемократичних традицій, притаманних як давньоруським державним формуванням, так і тим, що утворювалися на теренах України у пізніші часи. Зазначимо, що хоча у низки українських дослідників цей факт викликає певні сумніви, то автор досить ґрунтовного історичного дослідження розвитку європейського суспільства Норман Дейвіс, досліджуючи історію Європи, наголошував на тому, що "за свідченнями Прокопія Кесарійського та імператора Маврикія слов'яни не люблять коритися деспотам... Певну повагу вони виявляють тільки старим людям і героям, проте кожне плем'я чи село існують як окрема республіка, всіх треба переконувати, бо нікого не можна примусити..." [4, с. 244].

II. Постановка завдання

Наявність невирішених аспектів загальної проблеми, яким присвячено статтю, пояснюється існуванням розбіжностей у розумінні наукового минулого й сьогодення української державотворчої традиції. У процесі здійснення історичного дослідження доводиться констатувати, що мова йде не тільки про визначення історичного фактажу як комплексу складних подій, що відбувалися у певний часовий проміжок на певних географічних територіях, які ускладнюються їх інтерпретаціями та верифікаціями. На

перший погляд, очевидні й зрозумілі історичні факти воєн, релігійних, фінансових, соціальних та адміністративних реформ на практиці виявляються складними комбінаціями безлічі супутніх подій, явищ і фактів, більшість з яких навіть не пов'язані з певними історичними фактами.

Такі погляди є досить усталеними як у сучасній філософії, так і науці державного управління. Навіть прості, зрозумілі і, здавалося б, очевидні історичні факти неможливо визнати простими, оскільки, по-перше, кожен історичний аргумент у результаті є компіляцією цілої низки суміжних і взаємопов'язаних подій; по-друге, сам по собі історичний аргумент не пізнається в результаті певного досвіду, потребує набуття ним особливого сенсу; по-третє, кожен історичний аргумент виступає певною "теорією", яка потребує її інтерпретації. Здійснюючи пошук історичних аргументів і обґрунтувань трансцендентальності української держави потрібно розглянути насамперед витoki уявлень про державу, які панували у свідомості слов'янських племен, розселених на етнічних українських територіях у давньоруський період, і прослідкувати варіативність їх взаємозв'язків з традиціями вітчизняного державотворення в наступні періоди. На нашу думку, наріжним каменем порушеної проблематики має бути питання щодо існування, розвитку, збереження та впливу на розвиток українського державотворення демократичних традицій, притаманних українському суспільству, розкриття якої і є метою статті. Очевидним є наявність тісного зв'язку визначеної теми із науковими та практичними завданнями, що сьогодні постають перед сучасним українським суспільством, яке перейшовши межу у двадцять три роки державної незалежності й до сьогодні не має чітких аргументів та обґрунтувань щодо трансцендентальності власної державної традиції.

III. Результати

Академік Національної академії наук України В. Кремінь чинник історичної спадковості українських державних формувань вбачає у сталості територій та наявності компактного ядра населення, яке усвідомлює свою окремішність і має волю до самоорганізації. У комплексі ці ознаки забезпечують геополітичний чинник, тобто єдність території та політизованого народу, самоорганізованого в ту чи іншу форму державності. Управлінські функції в ній забезпечує політична еліта, функції ідеологічного "клею" спільноти церква. Отже, для самовідтворення народу на рівні великого суспільства-держави потрібні передумови: об'єктивні (чисельність населення, певна геополітична ситуація); суб'єктивні (самоусвідомлення, ідеологічна єдність і політична воля) [11, с. 32–33].

Професор Віденського університету Андреас Каппелер зазначив, що жоден із згаданих критеріїв не може задовільно визначити предмет дослідження української історії. Автор у дослідженні "Мала історія України" розглядає українську державність в аспекті історії простору, в якому українці жили, становлячи більшість населення [9, с. 12].

Наприкінці XIX – початку XX ст. такі відомі українські й російські вчені, як М. Грушевський, А. Кримський, М. Туган-Барановський, О. Шахматов та інші зауважували, що до XIX ст. поняття української єдності підміняли, зазвичай, поняттям єдності політичної, релігійної або культурної, і народність розглядали як зміст однієї з цих форм: громадяни певної держави, населення однієї території, члени певної церкви. Оскільки в історії українського народу всі ці ознаки, або форми, періодично охоплювали більшість населення, що проживало на територіях, на яких формувалися відомі нам українські державні утворення, то розривалося на частини державами-сусідами, то замість того, щоб полегшити цими зовнішніми й узагальнювальними категоріями кристалізацію поняття української народності, вони, навпаки, її ускладнюють [13].

Як це не парадоксально, але практично всі інтерпретації модної теми українського державотворення мають теоретичні та практичні основи в сучасній історіографії. При цьому не можна відкидати факт послідовного історичного накопичення значного теоретичного матеріалу, кристалізації на її основі основних тенденцій у пізнанні ідеї держави та утвердження гуманістичних, демократичних і правових цінностей у процесі вирішення багатоаспектної проблеми стосовно обґрунтування основ, природи та статусу української держави.

Насамперед, зауважимо, що ще у період Російської імперії І. Беляєв (1810–1873) зазначав, що до часів князя Володимира Великого "і земство Руської землі і при князі управлялись за своїми старими порядками на основі общинних засад; вироки віча продовжували мати свою вагу і князі відносно земщини не могли дати жодних розпоряджень без згоди віча. Князь з дружиною і земщина хоча й діяли спільно, і земство визнавало владу князя, але все ще не становили одного цілого" [3, с. 40]. На думку нашого сучасника М. Котляра, саме поява і розвитку приватної власності (з часом – і на землю) та пов'язане з ним майнове й соціальне розшарування стали одним із головних чинників переходу від союзів племен до племенних князів [10, с. 5]. Російський дослідник О. Шахматов засвідчував, що "в договорах з Візантією 944 р. поруч з великим князем виступають послі не менше двадцяти залежних від нього інших князів і наміс-

ників. Така ж приблизна кількість була і тринадцять років потому у світі княгині Ольги [13, с. 70]. Таким чином, очевидним є те, що Київська Русь вже за часів князя Олега була певним союзом слов'янських племен, а "великі князі" намагалися стати єдиновладними в державі та єдино згадуваними в історії.

На думку В. Ричка, серйозним іспитом на міцність влади київського правлячого дому стала драматична подія 945 р. Її першопричиною була запроваджена князем Ігорем система перерозподілу здобичі між своїми соратниками. Причому цей перший досвід став трагічним саме для князя Ігоря, якого древляни вбили за спробу запровадження "подвійного оподаткування". З точки зору тогочасного племінного права це вбивство було вмотивованим вчинком [12, с. 42–43]. Значимо, що такий принцип взаємовідносин між київськими князями та слов'янськими племенами був пізніше покладений одним із засновників сучасного міжнародного права Гуго Гроцієм (лат. Hugo Grotius; 1583–1645) в основу його праці "Про спротив владі". Автор, обґрунтовуючи законність повстання народу проти влади, зазначав, що "поперше, якщо державці перебувають у підпорядкуванні у народу – або відпочатку отримали владу від нього ... то у випадку порушення ними закону або здійснення злочину проти закону або держави їм не тільки можна протистояти силою, але і за необхідності і наказувати смертю" [8, с. 185].

Історично відбувався об'єктивний процес раціоналізації, упорядкування, ускладнення й удосконалення держави та її функцій. Еволюціонуючи, державні формування, утворені на українських теренах, поступово трансформувалися в нові ціннісні та смислові історичні координати. Висунуто нові вимоги щодо організації та діяльності держави, а також тих завдань, які доводиться вирішувати. Паралельно з цим з'явилася тенденція до самоорганізації суспільства, формується більш адекватна система горизонтальних і вертикальних зв'язків, механізмів та інститутів у багаторівневій політико-правовій сфері людської цивілізації.

Історія розвитку державних формувань на українській території має багатомірний характер: у певні історичні періоди, які можна розглядати як точки біфуркації, вектор державотворення міг спрямовуватися в різних напрямках, що передбачало існування і можливості реалізації множини історичних сценаріїв і концепцій. Зокрема, потрібно зазначити на очевидному факті притаманної далекоглядності й виваженості політики візантійських імператорів щодо руських князів, яка полягала у створенні та режисеруванні ними сценарію розвитку історично неминучого процесу "зіткнення цивілізацій", що супроводжувався постійними військови-

ми конфліктами, на сценарій "цивілізаційної асиміляції київських князів". Очевидно, що одним з головних умов запобігання неминучості між цивілізаційного конфлікту, що досить чітко усвідомлювали візантійські імператори, було вироблення у слов'янських племен загальноцивілізаційного менталітету, шлях до якого пролягав через знищення аборигенної релігії слов'ян – "язичництва" та насадження православного християнства. Зокрема, Норман Дейвіс зазначає, що Київська Русь 988 р. перейняла християнство від Візантії як частину великої політичної угоди [4, с. 341], а "державна і церква злилися в одну нерозривну цілість. Імператора (самодержця) і патріарха вважали за світську й духовну опори божественної влади. Імперія боронила православну церкву, а церква вихваляла імперію" [4, с. 265].

У свою чергу, починаючи від княгині Ольги, київські князі також розуміли свої вигоди – відкривалася перспектива щодо зміни ідеології давньокіївської держави: замість моделі "союз племен – обраний (запрошений) князь (воєначальник)", вибудовувалася модель "князь (самодержець) – удільні князі (васали) – земство". Для легалізації цієї моделі потрібно було змінити не тільки релігію, а й ментальність слов'янських племен. Необхідно було викреслити з пам'яті не тільки їх старих богів, а й традиційні устої, зокрема щодо ставлення до верховної влади. Фактично змінилися не тільки принципи формування верховної влади, а й влади – духовної. Із запровадженням християнства на Русі князі отримували можливість здійснювати контроль над духовенством. Значимо той факт, що князівська влада на Русі, яка не мала під собою ані давності, ані єдності походження з народом, ані права перемоги або сили, за допомогою християнської сили отримала релігійне підґрунтя в очах народу [3, с. 41]. Крім того, нова релігія несла й нове усвідомлення історії, світогляду, менталітету тощо. Зокрема, О. Шахматов зазначав, що порівняння "Початкового зводу" з "Повістю временних літ" показує, що відомості про "четверту помсту" Ольги (спалення міста Іскоростеня) значно пізніше вставлені укладачем [13, с. 109]. Тому детальне літописне свідчення про факти помсти княгині Ольги за вбивство князя Ігоря потрібно розглядати не в світлі кровної помсти, а виключно як спробу надання певної ідеологічної установки для нащадків про неминучість відповідальності за повстання проти князівської – державної влади та про те, що "князь завжди правий".

Український історик і археолог М. Брайчевський (1924–2001) дійшов висновку, що вся початкова історія Русі була сфальсифікована візантійськими публіцистами XI–XII ст. Причому йдеться не про можливість вилу-

чення якоїсь частини інформації, що не узгоджувалася з концепцією “рюриківської” моделі державотворення на Русі, а про свідоме перенесення всього зробленого слов'янським князем Аскольдом князям-варягам: Олегу, Ігорю і навіть Володимирі [2, с. 730].

Очевидно, що такі важливі інновації через свою особливу значущість заслуговують і особливого теоретичного дослідження. По-перше, потрібно відзначити, що у свідомості давніх слов'ян князь як політична фігура, що уособлювала вищу державну владу, не розглядалася як дещо “недоторкане”, як вища сила, що має божественне походження. Зазначимо, що практично всі відомі давньоруські літописи, зокрема й “Повість временних літ”, зосереджують увагу читачів на жорстокій помсті княгині Ольги древлянам за вбивство князя Ігоря як неминучості покарання за посягання на вищу державну владу. Але, враховуючи те, що практично всі вони ґрунтуються на згаданому літописі, потрібно поставити під сумнів історичну правдивість саме цього джерела. Зокрема, О. Шахматов (1864–1920) наголошував на критиці тих відомостей і теорій, якими давньокиївські книжники намагалися на власний розсуд трактувати історію держави, або точніше – князівської династії Рюриковичів. Гірше за все те, що, прилаштовуючи історію Київської Русі під нові схеми, вони абсолютно вільно трактували й переписували історичні факти. Як результат – реальна історія втрачала зв'язок із дійсністю [13, с. 67–68]. П. Толочко зазначає, що питання заснування давньоруського літописання належить до найскладніших і, по суті, остаточно не розв'язаних до наших днів. На думку М. Оболенського, за можливе датувати початковий київський літопис серединою X ст. і пов'язував його з діяльністю духівника княгині Ольги пресвітера Григорія [2, с. 729].

Загалом моделі державотворення у традиційній культурі ґрунтуються не на логічному доведенні правильності, а на зразках за усталеними традиціями. Програми поведінки мають цілісний характер, у них у зародковому вигляді зосереджені витоки всіх наступних юридичних, естетичних, релігійних норм, які конститутовані пізніше, після появи класових суспільств. Програми поведінки на кожному новому історичному етапі відтворені автоматично, без спеціального обґрунтування й соціальних механізмів наслідування [2, с. 63]. Таким чином, насамперед потрібно було ліквідувати й викоринити із суспільної пам'яті згадки про історичні факти щодо залежності князя від колективних рішень віча, рад, з'їздів тощо. Згаданий нами О. Шахматов, досліджуючи питання визначення періодизації літопису Нестора, зазначав, що “Несторів літопис ще до 1116 року, коли до нього долучився ігумен

Сильвестр, піддавався переробці з боку деякого Василя... Зокрема, низку подій, описаних Нестором, Василій не тільки подав скорочено, але й з іншим трактуванням... Наведу ще один приклад скорочення: Нестор під 6608 роком детально розповів про Вітичевський з'їзд князів; названі учасники з'їзду; описаний хід переговорів; наведена постановою з'їзду та вказані найближчі його наслідки. Літописець Василій, розповівши про події 1099 року, вилучає відомості про з'їзд” [13, с. 42–43].

Очевидно, що форми різних культур і цивілізацій містять суперечності, загострення яких завжди пов'язано зі спробами, зумовленими різними державно-управлінськими, культурними й ментальними засадами. Чим сильнішими є ідентифікаційні прив'язки до різних способів взаємовідносин, тим гостріше відбувається зміна існуючого укладу. Зокрема, конфлікт між Київською Руссю та Візантією – як наступницею Римської імперії, потрібно розглядати з точки зору цивілізаційного конфлікту, ще є досить спрощеною схемою сприйняття ментальних, релігійних, економічних, виробничих, культурних відмінностей тощо, якими обумовлені відмінності між цими суспільствами. В цьому сенсі конфлікт стає каталізатором та ідеологічною аргументацією. Зазначимо, що мова йде не тільки про конфлікт інтересів, пов'язаних з необхідністю захисту візантійських міст від набігів слов'янських і норманських дружин та розв'язання торговельних конфліктів. На думку М. Костомарова, один з найвідоміших давньоруських літописів “Повість временних літ” закінчується вірогідно 1043 р., коли відбувся останній похід Руських (Київської Русі – авт.) на Грецію (Візантію – авт.), оскільки в подальшому тон розповіді значно змінюється, притаманна їй простота щезає і стає вагомим панування риторики [13, с. 52–53]. Таким чином, можна припустити, що візантійським імператорам вдалося досягти своєї мети шляхом ескалації цивілізаційного конфлікту, який для слов'янського світу трансформувалася у внутрішньо суспільний фактор конфліктності між князівською верхівкою та старійшинами племен за верховенство влади. Крім цього, імперії вдалося досягти розмежування слов'янської держави, коли Ярослав і Мстислав Володимировичі у 1026 р. уклали угоду про поділ між собою південної Руської землі “по Дніпру” [10, с. 19].

С. Хантінгтон (Samuel Phillips Huntington; 1927–2008) розглядав основні причини зіткнення цивілізацій, насамперед, щодо суперечок між цінностями, світоглядом. Можна припустити, що у X–XI ст. у Русько-Візантійському просторі джерелом конфліктів були не тільки військово-економічні суперечності, а й культурні, що знайшло своє відо-

браження в релігійних протистояннях, а також у ментальних відмінностях культур. Наслідки зіткнення варварської давньоруської та візантійської цивілізації прослідковуються майже протягом цілого тисячоліття.

Так, в історичному просторі держава в тенденції ставала все більше запрограмованою у своїй діяльності культурними загальноцивілізаційними цінностями. У зв'язку з цим поступово переорієнтовано її внутрішню структуру, вдосконалено механізми функціонування, з'являються нові засоби підвищення ефективності діяльності тощо. Діяльність держави корегується, стримується і спрямовується міжнародно-правовими актами та інститутами. Цей глобальний процес удосконалення в широкому сенсі держави по-різному інтерпретується в суспільній свідомості. Д. Донцов зазначав, що "суть нашої проблеми лежить у питанні формотворчої, будівничої правлячої касті. Була та каста мудра, відважна й сильна морально, була й держава. Була вона слаба або вироджувалася, розкладалася й гинула, слабіла й держава" [5, с. 151]. Так, після смерті князя Ярослава Мудрого (983–1054) Київська Русь розпалася на ворожі одне одному князівства, які лише номінально підкорялися київському князю, змінилася ідеологія державного управління: земство скористалося ослабленням князівської влади та його рішення набули нового значення. Першим це усвідомив Володимир Мономах [3, с. 46]. Причому цей поділ вправно поширювали й візантійці. Київ і надалі залишався комерційним і релігійним центром, проте був відданий на ласку степових печенігів та половців і майже втратив політичний контроль [4, с. 349].

У XIX ст. М. Драгоманов (1841–1895), досліджуючи питання проблематики поширення європейських хартиї вольностей, зазначав, що "держава "римського світу" прийняла за часів Костянтина Великого (Flavius Valerius Aurelius Constantinus, 272–337), політичні форми подібні до азіатських деспотій, і в світі розвивалися такі політичні думки про обов'язок покорятися державному начальству, яких не знав навіть старий Схід. На цьому ґрунті виросла думка про те, що "імператор вільний від закону". А позаяк на імператора перенесена була й релігійна святість держави, то абсолютний імператор став і богом, не враховуючи того, що за станом верховного жреця він мав право і над релігією [7, с. 26–27]. Цікавою є позиція П. Толочка, який наголошує на існуванні унікальної моделі українського державотворення, утвореної в процесі взаємовпливу монархічних, аристократичних і демократичних елементів у системі державотворення Київської Русі, що ґрунтувалася на традиціях верв, соборів, віча та їх генезису. Причи-

но-наслідковий зв'язок цих явищ знайшов відображення в суспільному устрої східних слов'ян та їхньої державності до появи Київської Русі, у характері військової демократії на Наддніпрянщині, що дало змогу зробити стрибок від первісності до феодалізму, вибудовувати функціонал княжого врядування та механізми княжого законодавства тощо [2, с. 792].

Зокрема, у другій половині XII ст. і до Монгольського завоювання кожен князь для того, щоб зайняти князівський стіл повинен був укласти угоду з місцевим земством; навіть якщо цього князя підтримував союз князів, вимагалось, щоб у цьому процесі брали участь представники земства [3, с. 48]. Тому на певних етапах українське суспільство йшло власним унікальним шляхом державотворення, що призводило до утворення нових форм і моделей державної влади, принципово нових форм політичної організації, відмінних від існуючих державних систем. Прикладом може служити той факт, що в Київській Русі навіть заповіт щодо отримання князем певної території набував чинності після позитивного рішення скликаного з цього питання віча [3, с. 48]. Органами земського управління були віче й виборні земстві влади. В кожному місті й у кожній общині віче відображало загальну думку всіх громадян або всіх членів общини. Фактично в усіх володіннях Київської Русі постійно існувало дві влади і два типи органів управління: влада князя і влада, яку обирала община [3, с. 55]. За великим рахунком, мова йде про певний різновид "воєнної демократії", яка була такою політичною структурою, в якій динамічно співіснували такі рівноправні органи управління, як народні збори, рада старійшин і вождь (князь). У сферу їх компетенції входило управління фінансами, судові й релігійні функції. Влада племінних вождів спочатку опиралася на престиж і авторитет. Але на цьому етапі ще не відбувалося присвоєння князем виключних прав на всю сферу компетенції родоплемінних органів самоуправління.

Державотворча модель "воєнної демократії" була початковою фазою політогенезу, але ця політична структура не передувала, як донедавна вважалося, безпосередньо державності, а змінилася іншими додержавними формами соціально-політичної організації [13, с. 11]. Зокрема, київським католицьким єпископом Й. Верещинським (1530–1598), переконаним прихильником теорії щодо безперервності історії України від києворуських часів, розроблено концепцію ідеї міні-васальних субдержавних утворень у межах Речі Посполитої, відповідно до якої на території України мали бути створені військово-політичні корпорації напіввідкритого типу з ієрархізованою військово-адміністра-

тивною побудовою. Розроблена в цьому проекті модель політичного устрою спирається на легітимізаційний принцип тогочасної політичної правосвідомості: суверенітет козацької держави утверджувався через політичний інститут володаря – задніпровського князя. Козацька держава мала утворюватися з окремих політико-адміністративних провінцій – територіальних полків, де горизонталь влади представлена полковниками [1, с. 491]. Водночас, М. Драгоманов зазначає, що “для повноти картини слов’янських політичних порядків в XVI–XVII ст. ми мусимо нагадати, що одночасно з ростом польських шляхетських сеймів і сеймиків і московських земських соборів в руських степах виростають козацькі громади, котрі в своїх радах (в Україні) або округах (у Московщині) протягають традицію старих віч, при чому в Україні ці архаїчні народні збори починають підпадати під вплив польських і класичних республіканських думок” [7, с. 32].

IV. Висновки

Державні формування розвивались і з часом занепадали на українській території, виникали в результаті досягнення суспільством певного рівня соціально-еволюційного розвитку – як цивілізаційних конфліктів, так і довготривалої конкуренції різних форм і моделей державного управління, їх руйнації, трансформації тощо. Причому для певних періодів розвитку українського суспільства власна держава часто не розглядалася як необхідний і обов’язковий фактор.

Обґрунтування макроеволюційних процесів формування української держави є певним різновидом соціальної еволюції українського суспільства, в межах якої здійснювалися грандіозні зміни, що мали важливий вплив на хід історичного процесу вітчизняного державотворення. Менталітет українського суспільства забезпечував єдність і послідовність існування всього суспільства, а також стимулював суспільний прогрес шляхом продукування новацій щодо самоорганізації та державного управління.

У становленні та еволюції ідей української держави першим протоетапом можна вважати часи Київської Русі, коли відбувалося формування і реалізація ідей державотворення в процесі двостороннього цивілізаційного конфлікту (слов’янська протодержава – Другий Рим (Візантійська імперія)),

які стали будівельним матеріалом доктрини Київської держави.

Список використаної літератури

1. Александрович В. Історія Української культури : у 5 т. / В. Александрович, В. Балущок, М. Боянівська та ін. – Київ : Наукова думка, 2001. – Т. 2: Українська культура XIII – першої половини XVII століть. – С. 491.
2. Асєєв Ю. Історія Української культури : у 5 т. / Ю. С. Асєєв, В. Баран, І. Баранов та ін. – Київ : Наукова думка, 2001. – Т. 1: Історія культури давнього населення України. – С.63, 729–730, 792.
3. Беляев Ив. Судьбы земщины и выборного начала / Ив. Беляев. – Москва : Императорское общество истории и древностей Российских при Московском Университете, 1905. – С. 40–41, 46, 48, 55.
4. Дейвис Норман. Європа: Історія / Норман Дейвис ; пер. з англ. П. Тарашук, О. Коваленко. – Київ : Вид-во Соломії Павличко, 2001. – С. 241, 265, 349.
5. Донцов Д. Де шукати наших історичних традицій; Дух нашої давнини / Д. Донцов. – Київ : МАУП, 2005. – С. 151.
6. Донцов Д. Націоналізм / Д. Донцов. – Вінниця : ДКФ, 2006. – С. 16.
7. Драгоманов М. Про українських козаків, татар та турків / М. Драгоманов. – Київ : Просвіта, 1906. – № 1. – С. 26–27, 32.
8. Історія про державу і право / уклад., заг. ред. Г. Демиденко. – 2-ге вид. доп. і змін. – Харків : Легас, 2002. – С. 185.
9. Каппелер Андреас. Мала історія України / Андреас Каппелер ; пер. з нім. О. Блащук. – Київ : К.І.С., 2007. – С. 12.
10. Котляр М. Княжа служба в Київській Русі / М. Котляр. – Київ : Інститут історії України НАН України, 2009. – С. 19.
11. Кремень В. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум / В. Г. Кремень. – Київ : Грамота, 2007. – С. 32–33.
12. Ричка В. Вся королівська рать (Влада Київської Русі) / В. В. Ричка. – Київ : Ін-т історії НАН України, 2009. – С. 42–43.
13. Украинский народ в его прошлом и настоящем / под. ред. О. Волкова, М. Грушевского, М. Ковалевского, О. Корша, А. Крымского, М. Туган-Барановского, О. Шахматова. – Санкт-Петербург : Общественная Польза, 1914. – Т. 1. – С. 11, 42–43, 52–53, 67–68, 70, 109.

Стаття надійшла до редакції 03.02.2015.

Заблоцкий В. В. Исторические корни зарождения и становления украинской государственности

Статья посвящена исследованию государственно-управленческих традиций древнеславянских племен и их трансформации под влиянием Византийской империи. Раскрыты процессы формирования украинского государства и эволюции украинского общества. Определены предпосылки развития Украины как независимого государства с позиции аргументации и

обоснования самой идеи национального государства с учетом традиций присущих как древнерусским государственным формированиям, так и тем, что возникли на территории Украины гораздо позже. Исследованы эволюционные процессы формирования украинского государства, рассматриваемые как определенный вид социальной эволюции общества, в рамках которой осуществлялись грандиозные изменения, имевшие важное влияние на ход исторического процесса отечественного государственного строительства.

Ключевые слова: государственно-управленческая традиция, государственность.

Zablotskyi V. Historical Roots of Origin and Formation of Ukrainian Statehood

The article is devoted to research of state-administrative traditions of Old Slavic tribes and their transformation under the influence of Byzantium empire. It is shown the processes of Ukrainian state forming and evolution of Ukrainian society. It is determined the pre-conditions of development of Ukraine as the independent state from position of argumentation and ground of state-building idea taking into account traditions, appropriate to both Old Russian state formings and ones, that have appeared on the territory of Ukraine in more recent times. It is investigated evolutionary processes of Ukrainian state forming, that are the certain variety of social evolution of society within the framework of that have been made great changes, that have had important influence on course of historical process of native state-building.

Historically there was an objective process of rationalization, arrangement and improvement of the state and its functions. Evolving the state formings that had appeared on the Ukrainian territory gradually transformed, forming the new value and semantic coordinates. There was a process of society self-organization. The state was becoming more programed in its activity of cultural civilization values. Gradually its internal structure redirected, the mechanisms of functioning improved, new facilities of activity efficiency increase appeared and so on. The state was adjusted, restrained and directed by international legal acts and institutions. The state formings that appeared, developed and in the course of time fell into a decay on the Ukrainian territory, arose up as a result of achievement of certain level of social evolutionary development of society and with time as a result of both civilization conflicts and long duration competition of different forms and models of state administration collapsed or transformed.

The first protostage in formation and evolution of ideas of Ukrainian state may be considered the times of Kievan Russia when took place forming and realization of ideas of state-building in the process of bilateral civilization conflict (Slavic protostate – the Second Rome (Byzantine Empire), that became building material of doctrine of Kievan Russia state.

Key words: public-administrative tradition, statehood.